

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il

סדר ראש חדש

וראשי חדשים כאי זה ד', ר"ח שחל לסיוט בחול, ערבית ותמריה ומנחה מתפלל שמונה עשרה. ומזכיר, אלהי ואלהי אבותינו יעלה ויבא וכו' והושיענו בו לחיים, בדבר ישיבה ורחמים חס וחסנו ורחם עלינו והושיענו, כי אל מלך חסן ורחם אלה. ותחילה ענינו בשו"ב לציון ברחמים. בא"י הסחוד שביטנו לציון: ואם לא הזכיר יחיד אלהינו בעבודה מחזירין אותו, חזק מערבית, דאמר רב עקיבא אמר רב טעם ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין ב"ד מקדשין את החדש אלא ביום. אבל שלח זכור טעם ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו מפני שתפלת מוספין [לפניו], ומס טעם מפני טורח הצבור, והכי מילי בשחרית אבל אם טעם במוסף מחזירין אותו, וסוף דין ליחיד. ויחיד טעם ולא הזכיר של ר"ח בעבודה אחר לעבודה [מזכיר] כבודאס אחר לעבודה, בשים שלום אחר לעבודה, סיים אם לא עקב את רגליו אחר לעבודה, ואעפ"י שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אבל אם עקב את רגליו אעפ"י שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אחר לראש:

ובברכת המזון ב"ח מזכיר אלהינו בנכונה השלישית, כמו שמזכיר בתפלה בעבודה בתפלת ערבית ותפלת שחרית:

ובצבור לאחר שמסיים שליח לזכור העובר לפני התיבה סדר התפלה, ממדך : ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל : וקורין הלל בדילוג . ומתחילין ,

הללויה הללו עברי ה' הללו את שם ה' עד חמישי למעייט מים , ומדלגין . ה' זכרנו יברך עד ואנחנו נברך יה וגו' ומדלגין . במה אשיב לה' עד סוף פרקא . ואומר הללו את ה' כל יום וגו' . ומתחיל הסמן ומקרא הודו לה' בי טוב . ועונין אחריו . ועוד יאמר נא ישראל . ועונין אחריו . יאמרו נא בית אהרן , ועונין אחריו , יאמרו נא יראי ה' . ועונין אחריו . שני מנהגות הן , יש שעונין מה שהוא אומר , ויש שעונין אחריו הודו לה' כי טוב , כל פסוק ופסוק עד ארבעה פסוקים : ומתחילין יחד כל הציבור , מן המצור קראתי יה גו' עד גילה ונשמתה בו . ומקרא שליח לזכור אנא ה' הושיעה נא . ועונין אחריו מה שהוא אומר . ועוד , אנא ה' הצליחה נא . ועונין אחריו מה שהוא אומר . מיכלך וילך הוא אומר ברוך הבא (בשם ה') , והם אומרים בשם ה' , הוא אומר ברכובם , והם אומרים מבית ה' , הוא אומר אל ה' , והם אומרים ויאר לנו , הוא אומר אסרו חג בעבותים , והם אומרים עד קדמת המזבח . הוא אומר אלי אתה ואורך , והם אומרים אלהי ארומםך . הוא אומר הודו לה' בי טוב כי לעולם חסדו , ועונין אחריו הודו לה' בי טוב . ומותמין אחריו , יהללך מעשך , ישבוחך עמוסך , יורוך חוסך , בפי גודל נסך , ובהיב כל הגשמה תהלל יה הללויה . ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות :

ואומר קדיש . ומוזילין ס"ת וקורין ארבעה חזן פותחין מכן וחזן מוסיפין עליהן , וחזן מפטיר בנביא , ומברכין כולן לפניו ולאחריה , וכך קורין כהן [קורא] ג' פסוקים , [לוי] חוזר וקורא ואמרת להם , את הכבש האחד תעשה ולא הכבש השני , ועשירית האופה . ישראל קורא מן עולת חמיד עד ובראשי חדשיכם , רביעי ובראשי חדשיכם עד סוף ענין של ר"ח . וזו היא שאמרנו הלכתא דולג והלכתא אמנעי דולג :

ומקדש וגולל ספר , ואומר :

יהי רצון מלפני אלהי השמים לכונן את בית חייו , ולהשיב שכינתו לתוכו , ואמרו אמן : יהי רצון מלפני אלהי השמים לרחם על פליטתנו , ולחבול על שאריתנו ולעצור המגפה והמשחית והדבר והרעב והשבי והבזזה וגזירות קשות , לבטל מעלינו ומעל כל ישראל , ואמרו אמן :

יהי רצון מלפני אלהי השמים לקיים לנו את כל חכמי ישראל , הם ובניהם ותלמידיהם בכל מקומות מושבותיהם , ואמרו אמן :

יהי רצון מלפני אלהי השמים שנשמע ונתבשר בשורות טובות מארבע כנפות כל הארץ , ואמרו אמן :

מי(*) שעשה נסים לאבותינו ומצרים גאלם . הוא יגאל אותנו וישיב בנים לגבולם , בסימן

(*) ככל הסידורים נמצא זה להכרזה (או להכרזה) ר"ח . נבנה שלשני ר"ח . אחר קדש קדש אשיר . ונמנה ספרד נמצא גם כיום רצון קדש מי שעשה נסים . ונמצא חזן מקדש להכרזה (או להכרזה) חזן אחר החדש יום ר"ח נעלמו . בצע להכרזה ר"ח סלוי יום סלוי וסלוי והוא עומד בחזונו יום נעלמו . ע"כ כלם כל הענין נשחק לכאן נעשה ושיין לשכת שלשני ר"ח :

בסימן טוב יהא לנו ראש חדש (פלו' יום פלו' יום פלו'). הוא יעשה עמנו נסים ונפלאות בכל עת ובכל שעה לנו ולכל עכו ישראל. הקב"ה יתדעו עיני ועל כל עמו ישראל בכל מקום שהם. לטובה ולברכה. לששון ולשבתה. לישועה ולנחמה לפרנסה ולכלכלה. לחיים ולשובע. לשמיעות טובות ולבשרות טובות. ולגשמים בעתם. ואנרו אמן :

ומחזיר ס"ת למקומו ואומר, יהי לנו את שם ה' כי נשגב שכו לבדו. הודו על ארץ ושמים וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה. ומתחיל אשרי יושבי ביתך. ובא לציון. ואני זאת בריתי. ואתה קדוש. וקרא זה אל זה וכולי סדרא כמנהג חול. ואומר קדים. ואח"כ עומדין ומתפללין תפלת מוסף :

ה' עבתי וכו' עד האל הקדוש :

ראשי חדשים לערך גת וכו', וברוך לברם יהיו וכו'. עולת ראש חדש נעלה עליו, שער עים וכו', ושירי הד נשבע בעיך וכו' עד וברית אבות לבנים תזכור. והביאנו ה' אלהינו לציון עיך ברנה וירושלם בית מקדשך בשמחת עולם. ושם נעשה לפניך וכו', כוספין כהלכתן, כוסף יום ראש החדש וכו' עד ושני המדין כהלכתן :

אלהינו ואלהי אבותינו חרש עלינו את החדש הזה וכו', ולפליחת עון ולכפרת פשע. כי בישראל עמך בחרת מכל האומות. וחוקי ראשי חדשים להם קבעת. ברוך אתה ה' מקושי ישראל וראשי חדשים :

רצה וכו' מרים וכו', עד המברך את עמי ישראל בשלום, אמן :

ור"ח שחל להיות בשבת, ערבית שחרית ומנחה מתפלל ואומר, אלהי ואלהי בעבודה. ושל שבת אומר רביעית, ואין לרחך להזכיר עוד בעבודה. שכן שאומר רביעית בפני עצמה למה הולך להזכיר עוד. ועוד אם תאמר אפשר להזכיר של שבת בעבודה, אם כן (של שבת) כל ימות השנה יזכיר בעבודה של שבת, אבל שבת בעבודה אינה כל עיקר לא בר"ח ולא בחולו של מועד ולא בימים טובים. ואם לא אמר אלהינו בעבודה, מחזירין אותו בכלן חוץ משל ערבית כמו שאמרנו :
ובמוסף מוילין שתי תורות, אחת ענינו של יום ואחת של ר"ח, וקורין שבעה, ואחד של ר"ח קורא מן וביים השבת עד סוף ענין שבראשי חדשים, ומפטיר בניבא כה אמר ה' השמים כסאי עד מדי חדש בחדשו, ור"ח שחל להיות באחד בשבת, מתחמול מפטירין ויחזר לו יונתן מחר חדש :

וזו היא תפלת מוסף. ר"ח שחל להיות בשבת אומר, אבות וגבורות וקדושת השם :
אתה יצרה עולמך מקדם. כלית מלאכתך ביום השביעי. בחרת בנו מכל האומות. ורצית בנו מכל הלשונות. והתן לנו ה' אלהינו באהבה שבתות למנוחה וראשי חדשים לכפרה. יום רצון לכפר בעדנו. למען נחול כעשך ידנו. אבל משחטאנו לפניך ה' אלהי חרבה ערנו. ושכמ מקדשנו. וגלה יקרנו. ונטל כבוד מבית חינו. ואין אנו יכולין לעשות לפניך את קרבנות חובותינו המדין בבית בחירתך. בבית הגדול והקדוש שנקרא שםך עליו מפני הד שגשתלחה במקדשך. ובכן

סדר ראש חדש

ובכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעלינו לארצנו ותצטנו בגבולנו, ושמ נעשה לפניך את קרבנות וזבוחותי תמידין בסדרן ובספין כהלכתן, את מוספי שבת וראש חדש הוזה נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך, כמו שכתבת עלינו בתורהך על ידי משה עבדך כאמר. וביום השבת וגו' עד על עולת התמיד ונסכה⁷¹. הוזכר לפניך כוסף שבת גזכיר לפניך מוסף ראש חדש כאמור. ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה' וגו' עד ושני תמידין כהלכתן: אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו כו'⁷² עד וחוקי ראשי חדשים להם קבעת. אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנותחנו כו' • ומוחס, בא"י מקדש השבת וישראל וראשי חדשים: ולומר עבודה וחודאה, ושים שלום:

סדר ברכת לבנה

הרואה הלבנה נחידושה לומר:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם. חק וזמן נתן להם שלא ישנו את הפקידם. ששים ושמיים לעשות רצון קנינים. פועלי אמת שפעולתם אמת. וללבנה אמר שתתחדש עשרת הפארת לעמוסי כמן. שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרים על כבוד מלכותו. ברוך אתה ה' מחדש חדשים:

ואמר רב אחא בר חיניא ח"ר אחי ח"ר יוחנן עד כמה מברך (בזמנו) על החדש עד שתמלא פגיונתו, וכמה ח"ר יעקב עד [שבעה] ונהרדעי אמרי עד שש עשר, ותרווייכו כר' יוחנן כבירא להו, וא"ר אחא בר' חיניא ח"ר אחי ח"ר יוחנן כל המברך בזמנו על החדש כאלו מקבל פני שכינה כתיב הכא החדש הזה לכם ראש חדשים, וכתוב הכא זה אליו ואניו, תנא דבי ר' ישמעאל אלמני לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים בכל חדש וחדש דייס, ואמר אבבי הילכך [נימרינו] משומד. מרימר ומר זוטרא מכפסי להו ומברכי:

סדר תענית

ואלר ימים שמתענין בהם מן התורה⁷³ כל מי שמתענה בהם לא יאכל ולא ישא עד הערב. באחד בניין מתו בני אהרן. בעשרה בו מתה מרים הנביאה ונסלקה הכהן, בששה ועשרים בו מת יהושע בן נון, בעשרה באייר מת עלי הכהן ושני בניו ושבעה ארון הצביות, בעשרים ושמונה בו מת שמואל הנביא וספרו עליו כל ישראל, בעשרים ושלשה בסיון בטלו [מביא] הקרבנות מלעלות לירושלים צימו ירבעם בן נבט, בעשרים וחמש בו נהרג רבן שמעון בן גמליאל, [ושפרק] ר' חנניה בן חדריון וספר תורה עמו, בשבעה עשר בתמוז נשחברו הלוחות והבקעה הטיד ופרק אשטמוס את התורה והועמד אלם בהיכל, באחד באב מת אהרן הכהן, בשבעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וארבע הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביחר

⁷¹ ע"י הערות בסוף הכ'. ⁷² ע"י הערות בסוף הכ'. ⁷³ העור פ' חק'ם מביא כל זה בשם רש"י וע"ש שנינו רבים, וע"י נכ"י שמרן הלשון, מן התורה.

ביתר ונחרסה העיר, בשמונה עשר זו כבה נר מערבי בימי אה. בשבעה באלול מתו מוליאי דבת הארץ במגפה, בשלשה בשמרי נהרג גדליה בן אחיקם ויהוידים אשר היו עמו במלפא, ובחמשה זו מתו עשרים אנשים מירשאל ונחש ר' עקיבא בבית הספר ומת, בשבעה זו גזר על אבותינו שימותו בחרב ברעב ובדבר, בעשרה זו מתו עושי העגל, בששה במרחשון עורו עיני אדקיו ושחטו בניו לעיניו, בשמונה בכסליו שרף יחזיקים את המגילה אשר כתב ברוך מפי ירמיהו, בשמונה בטבת נכתבה התורה בימי חלמי המלך יונית והחשך בא לעולם שלשה ימים, בתשעה זו לא כתבו על מה הוא, בעשרה זו סמך מלך בבל על ירושלים להחריבה, בחמשה בשבט מתו האדריקים שהיו בימי יהושע בן נון, בעשרים ושלשה נתקבצו כל שבטי ישראל על שבע בתימין על פלגש בגבעה ועל פסל מוכה, בשבעה באדר מת משה רבינו, בתשעה זו גזר על שנחלקו בית שמאי ובית הלל זה על זה, אלו ימי התענית שקבלו מן התורה, ועוד גזרו רבותינו שהיו מתענין בשני ובחמישי מפני שלשה דברים, על חרבן הבית, ועל התורה שנשרפה, ועל חרפת השם, לעמיד לבא עתיד הקב"ה להפכם לששון ולשמחה שנא' והפכתי אצלם לששון:

א"ר (תענית ד' י"א ע"ב) זעירא אמר רב הונא יחיד שקבל עליו תענית אפילו אכל ושתה כל הלילה למחר מתפלל תפלה של תענית, לן בתעניתו למחר אין מתפלל תפלת תענית, ר' עקיבא איקלע לניווה בעו מיניה מתענין לשעות או אין מתענין, קנקנים של נכרים אסורין או מותרין, ובמה שמש משה כל שבעת ימים, לא היו בידים אחא שאלו בני מדרשא, א"ל מתענין לשעות, קנקנים של נכרים לאחר שנים עשר חדש מותרים, ובמה שמש משה כל שבעת ימי המלוואים בחלוק לכן, רב כהנא אמר בחלוק לכן שאין בו אימורא, ת"ר (ש"ד י"ב ע"א) עד מתי אוכל ושותה עד שיטעם עמוד השדר דברי [רבי], ר' אלעזר בר' שמעון אומר עד קריאת הגבר, אמר רבה לא שאנו אלא שלא גמר אכל גמר אינו אוכל. איחבי' רבא גמר ועמד אוכל, התם שלא סלק, ואיכא דאמר אמר רבא לא שאנו אלא שלא (סלק) [ישן] אכל ישן אינו אוכל, איחביה אבוי ישן ועמד הרי זה אוכל, התם במתנמנם, היכי דמי מתנמנם אמר רב אשי יום ולא יום תיר ולא תיר, כגון דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא, וכי מדכרו ליה מדכר, אמר רב יהודה א"ר לוח אדם תעניתו ופורע, כי אמרי קמיה דשמואל אמר לי פשיטא לא יהא אלא נדר, נדר מי לא משלם ואזיל למחר או ליום אחרא, רב יהושע בר' דרב אחי איקלע לבי רב אשי אמרו ליה לעווס מר מידי אמר להו בתעניתא יתיבנא, ולחפיה מר וליפרע ולא סבר לה מר להא דאמר רב יהודה [א"ר] לוח אדם תעניתו ופורע, א"ל תענית חלוס הוא, דאמר רבה בר מחסיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלוס כאש בנעורת, אמר רב חסדא וכו' ביום, אמר רב יוסף ואפילו בשבת. (ברט"א י"ד א') בעא מיניה אשייאן תנא דבי ר' אמי מר' אמי שריו בתענית מהו שיטעום, אבילה קביל עליה והא ליכא או דילמא הנאה קביל עליה והא קא מחסוי, א"ל עוועס ואין בכך כלום, תניא נמי הכי מטעמת אינה לריכה ברכה, שרי בתענית עוועס ואין בכך כלום, ועד כמה ר' אמי ור' אשי טעימי עד רביעתא: (תענית י"ג:) אדבריה רב יהודה לר' יוחנן בריה דרמיא יחיד שקבל עליו תענית מתפלל של תענית, וסיכא אומרם

אומרה בין גואל לרופא חולים, מחקיף ליה רב יצחק ובי יחיד קובע ברכה לעצמו, אלא אמר רב יצחק בשומע חפלה, ואי אישתמי ולא אידכר אומרה קמי יהיו לראון. ח"ר אלעזר גדולה תענית יותר מן האדקה שזה בגופו חס בממונו, (שם ע"ז) ח"ר אדם שיש בידו עבירה ומחילה עליה ואינו חוזר בה למה הוא דומה, למי שחופס שרץ בידו שאפילו טבל בכל מימות שבעולס לא עלתה לו טבילה, ורקו מידו עלתה לו טבילה שנא' ומודה ועוזב ירוחם. ואומר נשא לבצמו אל כפיים אל אל בשמים, (ואם * לאו למה הוא דומה היתה לי נחלתי כאריה ביער וגו', אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה ח"ר אחא ח"ר אליעזר זה שליח לצור שאינו הגון). (שם כ"ה ע"ב) ח"ר מעשה בר' אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע רגמות ולא נענה, ירד אחיו ר' עקיבא ואמר אבינו מלכנו חטאנו לפניך אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אחא אבינו מלכנו רחם עלינו, ונענה, יתנה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא זה מעביר על מדותיו וזה מעביר על מדותיו :

ובשומעבירין לפני התיבה מעבירים אדם הגון הראוי להחלל ולהתענות, כדאמרינן גבי תענית של בצורת, עמדו בחפלה מעבירין לפני התיבה זקן ורגיל, מי שיש לו [בנים] ובינו ריקס, כדי שיהא לבו שלם בחפלה, וח"ר אעפ"י שיש שם זקן וחכם אין מורידין לפני התיבה אלא רגיל, ר' יהודה אומר מיטפל ואין לו, יש לו יגיעה בשדה, ובינו ריקס (מעבירה), ופרקו נאה, שפל ברך ומרואה לעם, ויש לו נעימה וקולו ערב, ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה במדרש בתלמוד בהלכות ובהגדות, ובקי בכל הברכות כגון, ואמרינן מעפל ואין לו היינו בינו ריקס, ומשנינן אמר רב חסדא זה שבינו ריקס מעבירה, וכו' אמרינן ופרקו נאה מאי פרקו נאה, שלא יא עליו שם רע בילדותו. (שנא') היתה לי נחלתי כאריה ביער, אמר רב זוטרא בר טוביה ואמרי לה ח"ר אלעזר זה שליח לצור היורד לפני התיבה שאינו הגון :

ושאיילו מקמי מחיבא שליח לצור שמרגנין עליו בדברים רעים מהו להאילאו ולהכניס אחר תחתיו, ואחיצו הכי, דבר זה לריך שאלה בודאי דין טוחן להכניס אחר, מי שמרבה בין ישראל לאזיכין שבשמים הלא לריך להיות לדיק וישר ונקי בגופו מכל דופי, אם אינו כך כבר אמרו חכמים בגמרא היתה לי נחלתי כאריה ביער ט' עד שאינו הגון. זאת בשליח לצור היורד לפני התיבה סתם אפילו בחול אפילו בלא יום תענית כל שכן בראש השנה וביום הכפורים, וביום תענית ובכל יום שצריך להרבות ברחמים [פשיעא] שצריך השליח לצור להיות כמו ששמענו, ר' יהודה אומר מיטפל ואין לו זכ' עד שלא יא עליו שם רע בילדותו, השתא כל כך אנו לריכין אפילו מילדותו מרגנין עליו, עכשיו לא כל שכן שמסלקין אותו. ובשכיל שליח לצור כומא, שדרו כשר הוא ואין מסלקין אותו בזמן שמעשיו מתוקנין :

ולר' זבד סליחות כך ראוי כשמגיע שליח לצור בחנוך ומרבה לסלוח אינו חותם אלא מתחיל בסליחות. ובהתחלת סליחות הרבה מנהגות, יש שמתחילין, לא ברחש ולא במעשים באנו לפניך. ויש שמתחילין, אחאנו על שפך. ויש שמתחילין *

כך : אבינו מלכנו אבינו אתה , אבינו מלכנו רחם עלינו, סלח לנו אבינו כי חטאנו
מתל לנו מלכנו כי פשענו, כי אתה ה' טוב וסלח ורב חסד לכל קדאידך :
ואומר סליחות כפי לורך השעה :

אנשי אמונה אברו וכו', וזעכים אף בלחשם וכו', שבנו בבשת פנים לשחרך בעת
צרותינו :

אל מלך יושב וכו' עושה צדקות עם בשר ורוח, לא ברעתם תגמול . אל הוריתנו
לובר שלש עשרה , ובור לנו ברית שלש עשרה , בשהודעת לענו מקדם , וכן כתוב ,
וירד ה' וגו' עד ונקח : ואומר שליח לבור וסליחת לעינו ולחטאתנו ונחלתנו :

ועוין הכבור מה שהוא אומר :

ובין בשני ובין בחמישי ובין באחד בשבת ובשלישי וברביעי . קורין ויחל משה , בין
במנחה [בין בשחרית] חוץ משחרית של חשעה באב שקורין כי חוליד בניס ,
וכך מנהג בשתי ישיבות , וכל תעניות כלס יש בהן נשיאות כפים במנחה , חוץ מיום
הכפורים שמחת מנחה נשאלים כפיהם בחפלת נעילה . וכך מנהג בשתי ישיבות :

ויחיד שמקבל עליו תענית לריך שיקבלה מבעוד יום , ואומר בחפלת המנחה אלה
בתענית יחיד למחר , וסכי אמר רבינו רב נתן שאין מנהג אללנו לומר שלש
עשרה מדות אלא בלבד ואין רשות ליחיד לומר אותן בחפלתו אלא בלבד .
ולואי כשהלבור מתקבלין ומתענין ועושין לרקס ומבקשין רחמים ומכווין את לבס
לאזיבן , הב"ה מרחם עליהם ואין מואס חפלתן של רבים ועונה אותן , שנא' הן
אל כביר לא ימאס , וכרת הב"ה ברית עם משה ועם אבותינו שאין חוזרות ריקס
שנא' הגה אנכי כורת ברית , לפיכך אין אומרים אותן אלא בלבד . ואומר יחיד
ענו בשומע תפלה או קודם יהיו לרצון אמרי פי , ואינו לריך לחתום בברכה שאין
היחיד קובע ברכה לעצמו , אלא שמסיים ענו עד בכל עת לרה ולוקה , או יהיו
לרצון אמרי פי . ומי שיושב בתענית בשבת או ביום טוב שאין שומע תפלה , כך
אומרו קודם יהיו לרצון , ולבור שהן מתענין וסליח לבור שלהן לא נתענה , וירידו
לפניהן מי שנתענה שיאמר ענו באמת , אבל מי שלא נתענה אי אפשר לו
לומר ענו :

סדר חנוכה

ובחנוכה מתפלל שמונה עשרה ובהודאה מזכיר ,

על הנסים ועל התשועות ועל המלחמות ועל הפורקן שעשית לאבותינו בימים ההם
בזמן הזה :

בימי מרתיה בן יוחנן בהן גדול חשמונאי ובניו כשעמרה עליהן מלכות יון הרשעה
על עמך , לזכרם מתורתך ולהעבירם מחוקי רצונך , ואתה ברחמיך הרבים
עמדת להם בעת צרם , רבת את ריבם , דנת את דינם , נקמת את נקמתם ,
מסרת גבורים ביד חלשים , ורבים ביד מעטים , ורשעים ביד צדיקים , טמאים

ביד

סדר חנוכה

[ביר טהורים, חורים] ביר עוסקי תורתך, ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופירקן בהיום הזה, ואחר כן באו בניך לדביר ביהך, ופטו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך, וקבעו שמנה ימים בהלל ובהודאה לשמך, ובשם שעשית [עמדם] גם כן עשה עכשיו ה' אלהינו נסים ונפלאות בעת הזאת וגורד לשמך הגדול סלה: ועל כלם יתברך. וכל החיים כו'. שים שלום וכו' :

וקורין את ההלל, ומברכין .

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לגמור את ההלל : וגומדין אותו, דא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחזק שמונה עשר יום בשנה יחיד גומר בכן את ההלל, אלו הן שמונת ימי החג, שני ימים טובים יום ראשון של פסח ויום אחד של עשרה, ושמונת ימי חנוכה, ובגולה עשרים ואחד יום, תשעת ימי החג, שמונת ימי חנוכה, ושני ימים טובים של פסח, ושני ימים טובים של עשרה. וכך אמר שר שלום גאון המתפלל ביחיד באלו עשרים ואחד יום שהיחיד גומר בכן את ההלל חייב לברך ולגמור בהם את ההלל, ולקרות את כלו ולחמסם אחריו, וכך מנהג בשתי ישיבות :

ובוציאין ס"ח וקורין בנשיאים, ביום הראשון של חנוכה קורין שלשה גברי, ויהי ביום כלות משה עד ויהי המקריב, יום שני ביום השני וביום השלישי, יום שלישי ביום השלישי וביום הרביעי, יום רביעי ביום הרביעי וביום החמישי, יום חמישי ביום החמישי וביום הששי, יום הששי ביום הששי וביום השביעי, יום שביעי ביום השביעי וביום השמיני, יום השמיני ביום השמיני עד וידבר אליו, ובחנוכה אין מדלגין ואין מדלגין אלא בפרי החג. וראש חדש [טבת] שחל להיות בחול, מויליין שתי תורות (*) וקורין שלשה בשל ר"ח ואחד בשל חמשה, ואם חל להיות ר"ח טבת בשבת, מויליין ג' תורות, וקורין באחד בעיניו של יום, ואחד בשל ר"ח ואחד בשל חנוכה, ומפטירין בזכריה רבי ושמוחי בת ליון עד חן חן לה. ואם מזדמנת שתי שבתות בחנוכה, מויליין שני ס"ח בכל שבת, אחת של פרשה ואחת של חנוכה, ובשבת ראשונה מפטיר דברי, ובשבת שניה מפטיר במלכים ויעש חירם את היעים, ומזכירין של חנוכה במוספין בין בשבת בין בר"ח, מה טעם יום שנחייב בארבע תפלות :

וצריך להזכיר על הנסים בצרכת המזון, דר' יאחק נפחא חיקלע לבי ריש גלותא סבר לאדטורי כזונה ירושלים, א"ל רב ששת כחפלה מה תפלה בהודאה אף ברכת המזון בהודאה :

והמדליק נר חנוכה חייב לברך, דא"ר חייה בר אשי אמר רב המדליק נר חנוכה לריך לברך, ור' ירמיה דידיה אמר הוואה נר חנוכה לריך לברך, מאי מברך, רב יהודה אומר המדליק ביום ראשון מברך שלש, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה, ושעשה נסים, ושהחיינו, והוואה מברך אחת, שעשה נסים. והיכן לנו רב אחא אמר מלא חסור, רב

נחמן

(*) ע' סגרות נספח סו' .

נחמן בר יצחק אמר משאל אביך ויגדך, מלכות נר חנוכה משתקטע החמה עד שחכלה רגל מן השוק, ומאי נפקא מינה, מי שלא הדליק משתקטע החמה מדליק עד שחכלה רגל מן השוק, ות"ר מלכות חנוכה נר איש וביטו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין, ב"ש אומרים ביום ראשון מדליק שמנה, מיכאל ואילך פוחה והולך, וב"ה אומרים ביום ראשון מדליק אחת, מיכאל ואילך מוסיף והולך, והלכה כבית הלל, ונר חנוכה מלוא להגיע על פתח ביתו מבחוץ בטפח הסמוך לפתח בלד שמאל, כדי שיהא צהנגסו הכר משמאל והמזרח מימין כדי שיכנס בין שתי מלות, ואם דר בעליה מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים. ואסור להשתמש בלוחו נר, אבל מכסהו בכלי כבדי שימראה מטע שיכירו כי נר חנוכה [הוא], ואם נשבה הרוח או פחד מפני הליסטיין מניחו על שולחנו ודי לו, ואם נבחה מוחר להדליקה עד כמה פעמים עד שיכלה אותו שמן אשר שם בו בדבר מלוא ולא יגיע הכר יותר. ובע"ז מדליק נר חנוכה תחלה ואח"כ של שבת, שאם מדליק של שבת תחלה אסור להדליק נר של חנוכה שכבר קבל עליו [שבת]. ושמונה ימי חנוכה מותרים במלאכה*). דא"ר יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו בלוחו נס. ובשמונת ימי חנוכה מותרו בעשיית מלאכה:

סדר פורים

פורים מתפלל שמונה עשרה, ובהודאה מזכיר.

על הנסים על הגבורות ועל התשועות על המלחמות ועל הפדות ועל הפורקן שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה):

בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם המן הרשע ובקש להשמיד להרוג ולאבר את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד, בשלושה עשר לחודש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבו, ואתה ברחמיך הרבים הפרת עצתו וקלקלת את מחשבתו והשבות לו גמולו בראשו, וחלו אותו ואת בניו על העץ, כשם שעשית עמם פלא ונסים כן עשה עמנו ה' אלהינו נסים ונפלאות בעת הזאת וגורל לשמך הגדול סלה • ועל כלם • וכל החיים:

וחייב אדם לקרוא את המגלה ביום ארבעה עשר ביום ובלילה, דאמר ריב"ל חייב אדם לקרות המגלה בלילה ולשנותה ביום שנא' אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי, וא"ר יוחנן בן לוי נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו בלוחו נס, הקורא את המגילה שאינה משורטט' אין אדם יולא בה ידי חובתו. הקורא את המגלה עומד ויושב, קראה אחד קראה שנים ילאו, מקום שנהגו לברך יברך ושלא לברך לא יברך, אמר אביי לא שאנו חלל לאחרים אבל לפניה מלוא לברך, דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המלות כגון מברך עליהן עובר לעשייתן, מאי משמע דהאי עובר ליטעא דאקדומי הוא, דכתיב ויעבור מלכם לפניהם זה' בראשם. לפניו מברך כג"ה סימן. בא"י אמ"ה אקב"ו על טקרא מגילה. וברכת שעשה נסים לאבותינו, וברכת שהחיינו: ולאחרים מברך במקום שנהגו, ברחך אתה ה' כו', הנפרע מלעמ ישראל מכל אויביהם האל המושע:

וסכי

(*) עי' סעודה נספח ס"ו

והכי אמר רבינו נתן ראש ישיבה הכי נהגין במתיבתא למר צרכה דרב את ריבנו וכו', ולא אמרינן האל דרב את ריבנו⁷⁴ דהא אמרינן ה' אלהינו :

והקורא את המגילה בזמנה אינו קורא אותה אלא בעשרה, שכן אמר רבינו נתן ראש ישיבה לענין מגילה, אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה אפילו ביחיד ושלש בזמנה בעשרה, רב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה, הוה עובדא וחס לה רב להא דרב אסי, וכיון דרב קא חייש להא דרב אסי הלכה כרב אסי :

והקורא את המגילה בלבוש טורח וקורא כס"ת, ואינה פושטה כאגרת, שנשתי ישיבות ובבית רבינו שבבבל ובכל מקומות ישראל קורין כס"ת, וכך מנהג.

וכשהוא קורא ואת פרשדמחא ואת דלפון עשרת בני המן חייב לקרועם בבית אחת כל ולא יפסיק בהם, דאמר רב אדא דמין יפו עשרת בני המן נרץ למימרינהו בפשימה אחת, מ"ט כלבו ביהדי נפיק נשמתייו. ולריך שיהא ארוך ו"ו ייחזא, דא"ר יונה א"ר זורא ו"ו דויחזא נריך לממתחי' בזקיפא כו'. מ"ט כלבו בחד זקיפה אדקיפו, וא"ר חנינא בר פפא דרש ר' שילא חיש כפר תמריחא, כל השירות כלן אריח על גבי לבנה ולבנה על גבי אריח חוץ מזו שאריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנה, מ"ט א"ר אבהו כדי שלא תהא תקומה למפלגן : וזו ששנינו אבל קורין אותה ללועזות בלעז, בבביתא, וזו שאמרה גפטיה לגפטיים עברית לעבריים עילמית לעילמייים מדינת למדיים יונית ליוניים אין לשלי עלמא לא, רב ושמואל דאמרי לעז יונית לכל כשר, כרשב"ג דתקן רשב"ג אומר אף בספרים לא הותרו שיכתבו אלא יונית, וא"ר יוחנן מ"ט דרשב"ג דכתיב יפת אלהים ליפת גו' יפיותו של יפת ומאי ניהו ספרים שנכתבו בלשון יונית יהיו באהלי שם, וכן הלכה, ואם קן לימרו הלכה כרשב"ג, אם היו אומרים קן היינו אומרים לא אמר רשב"ג במגלה אלא בשאר ספרים (אלא) באו אלו ואמרו בפירות לעז יוני לכל כשר, קראוהו סירוגין ומתגמנס ילא. ותנו רבנן קראה סירוגין ילא ר' מונא אומר משום ר' יהודה אף בסירוגין אם שהה כדי לגמור את טלה חוזר לראש. והכי אמר רב נערונאי גאון ריש מתיבתא, בהלל ובמגילה ובק"ש אם פסק ושהה כדי לגמור את כלה אינו חוזר, דא"ר יוחנן שמע חשע תקיעות בחשע שעות ביום [ילא]. ואעפ"י שאמר ר' שמואל הלכה כר' מונא שאמר אם שהה כדי לגמור את כולה [ילא] [חזר] לראש, קיימי לן שמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. הלכך בהלל ובמגילה ובק"ש אעפ"י ששהה כדי לגמור את כולה [אינו] חוזר (אינה) לראש אלא למקום שפסק, משום דהלכה כר' יוחנן. מהיכן קורא אדם את המגלה ויואל בה ידי חובתו, ר' מאיר אומר כלה, ר' יהודה אומר מאיש יהודי, ר' יוסי אומר מאחר הדברים האלה, ר' תלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכה כדברי האומר כלה, ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי לריבא שכתב כחובה כלה, וא"ר תלבו א"ר חמא בר גוריא מגלה נקראת ספר ונקראת אגרת, נקראת ספר שאם חפרה בפשטן פסולה, נקראת אגרת שאם הטיל בה שלשה חוטין גידים כשרה, אמר רב חמא בר יצחק ובלבד שיהיו משולשין :

ולאחר

⁷⁴ ע' סעודת בשוק סו' .

ולאחר שקדון את המגילה בפורים, בין ביום בין בלילה, אומרים ובא לציין וכל
 סדרה דקדושה, וכך מנכג בשתי ישיבות. ואין אומרים כלל בפורים, מ"ט
 לפי שאין אומרים כלל על גס שבח"ל, לפיכך נופל חס על פניו בפורים, וכך
 אמר רב עזרם בר שבח ריש מהיבהא, כך מנכג במהיבהא שיודין הגאון לפני
 גאון ואב ב"ד ואלופים וכל ישיבה בלה ומבקשים רחמים הרבה ומפלין על פניהם,
 שאין דומה פורים לכל המועדות ולחמורה, שבטלן את אומרין את סגל
 ואומרים זה היום עשה ה' גילה. [ואלו *] בפורים אין אומרין אורו, מ"ט שנגאלו
 ישראל ממיחה לחיים, ואטו לריכים לרחמים שיגאלנו באחרונה כבראשונה:]